

سیمای نظارت و ارزیابی در نظام‌های آموزش عالی جهان

زهره شاهسون^۱؛ دکتر مجتبی بذرافشان مقدم^۲؛ دکتر بهروز مهram^۳؛ دکتر مقصود امین خندقی^۴

مقدمه و خلاصه مبانی نظری

توجه به حفظ و ارتقای کیفیت دانشگاه‌ها در ابعاد مختلف در کنار رشد کمی آن همواره یکی از دغدغه‌های اصلی کارشناسان و نیز دولت‌ها در کشورهای پیشرو و پیشگام در آموزش عالی بوده است (بیرامی، رحیمی‌راد، ۱۳۹۳، ۲). چراکه در عصر فشارهای رقابتی، منابع انسانی و سازمانی محدود، افزایش تقاضا برای دسترسی همگانی به آموزش عالی و کیفیت آموزش عالی تبدیل به یک نگرانی بزرگ همگانی شده است. در چنین محیطی موشکافی مؤسسات آموزش عالی توسط ذینفعان بیرونی ادامه خواهد داشت تا زمانی که آنها شواهدی از بهبود کیفیت سازمانشان ارائه دهند (کاسلوسکی، ۲۰۰۶، ۲۷۷). همچنین پاسخگویی به این موضوع که آیا هزینه‌های عمومی، همراه با کیفیت و اثربخشی کافی هستند، در حوزه آموزشی به طور عام و مؤسسات آموزش عالی به طور خاص، بیش از گذشته اهمیت یافته است (مسون، ۲۰۰۶؛ به نقل از سبحانی نژاد، افشار، ۱۳۸۷، ۷۰). از این رو کیفیت در آموزش عالی و توجه به بهبود آن نه تنها به یک مسأله‌ی نهادی و ملی در سراسر منطقه آسیا، بلکه به یک مسأله‌ی جهانی تبدیل شده است (هارمن، ۲۰۰۰، ۱).

به زعم دوپل (۲۰۰۶) دغدغه کیفیت از طریق یک نظام نظارتی معتبر و دقیق، به اطمینان و آسودگی خاطر سیاست‌گذاران و مدیران ختم می‌شود (شلال وند، ۱۳۹۱). از این رو نظارت و ارزیابی در جوامع پیشرفته به عنوان بستر ساز کارایی و اثربخشی نظام متبوع خود، از جایگاه با اهمیت و درخور توجهی برخوردارند. اهمیت این امر در آموزش عالی دوچندان است زیرا نظام آموزش عالی به عنوان نظامی پیشرو و تعیین کننده خط‌مشی قادر است زمینه توسعه در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و انسانی را فراهم آورد و سایر حوزه‌ها را نیز تحت تأثیر قرار دهد؛ به همین منظور آگاهی از میزان تحقق اهداف در آموزش عالی و اطلاع از نارسائی‌ها و نقاط قوت از ابزارهای لازم و اساسی است که می‌تواند تصمیم‌گیران، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزش عالی را در جهت بهبود روش‌ها و نیل به اهداف و افزایش بازدهی یاری نماید (شیوه نامه تشکیل و فعالیت هیأت‌های استانی، ۱۳۸۶).

استفاده از نظارت و ارزیابی برای قضاوت درباره نظام‌های آموزش عالی، به جز در آمریکا سابقه‌ای طولانی ندارد. انجام این امر در اغلب کشورها به دو دهه‌ی گذشته برمی‌گردد. کشورهای اروپایی در سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ که دغدغه بهبود، ارتقاء و تضمین کیفیت در هر کشوری مطرح شد، به منظور ایجاد تحول در نظام‌های دانشگاهی به طور گسترده به انجام ارزیابی در واحدهای آموزش عالی پرداخته‌اند (هارمن، ۱۹۹۴، ۹؛ کرافت، ۱۹۹۶؛ به نقل از بازرگان، فتح‌آبادی، عین‌اللهی، ۱۳۷۹، ۲). همچنین مؤسسات آموزش عالی برخی کشورهای آسیایی نیز در سال‌های اخیر تحت اصلاحات گسترده با دستور کار بهبود کیفیت بوده‌اند که ویژگی‌های قابل توجهی نظیر ایجاد اطلاعات سیستماتیک برای اثربخشی را به همراه داشته و تضمین کیفیت را راهی برای دستیابی هرچه بیشتر به بازده و مسؤولیت‌پذیری شناخته‌اند (دوپل، ۲۰۰۶؛ به نقل از شلال وند، ۱۳۹۱).

۱. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه علوم تربیتی، مشهد، ایران. Shahsavan30@gmail.com (نویسنده مسئول مکاتبات)

۲. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه علوم تربیتی، مشهد، ایران. bazrafshan@ferdowsi.um.ac.ir

۳. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه علوم تربیتی، مشهد، ایران. bmahram@ferdowsi.um.ac.ir

۴. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه علوم تربیتی، مشهد، ایران. Aminkhandaghi@ferdowsi.um.ac.ir

⁵Koslowski

⁶Masoun

⁷Harman

⁸Doyel

⁹Harman

¹ Craft

با توجه به توضیحات فوق، در مقاله‌ی حاضر به مرور تجربه‌ی جهانی کشورهای مختلف (مانند آمریکا، آلمان، نیجریه، دانمارک، ژاپن، هند و پاکستان در زمینه‌ی نظارت و ارزیابی) بر حسب اهداف و مأموریت‌ها، فعالیت‌های صورت گرفته و الگو و شاخص‌های مورد توجه این کشورها با در نظر گرفتن سطح توسعه یافتگی، تنوع جغرافیایی و کوشش‌های قابل توجه این کشورها در حیطه‌ی نظارت و ارزیابی آموزش عالی و همچنین بر اساس وجود مستندات مدون آنها و دسترسی به این مستندات، پرداخته می‌شود.

خلاصه روش شناسی

تحقیق حاضر بر اساس ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی محسوب می‌شود، گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و بر اساس منابع معتبر کتب و مقالات در حوزه نظارت و ارزیابی و همچنین مراجعه به وب سایت نظام‌های ارزیابی کشورهای مختلف صورت می‌گیرد.

خلاصه یافته‌ها و نتیجه گیری

در هر کشوری دستیابی به اهداف توسعه بستگی به وجود زیرساخت‌های مختلف از جمله نظام آموزش عالی اثربخش دارد. از این رو غالباً آموزش عالی را عامل اصلی توسعه و رفاه می‌دانند. بنابراین با توجه به نقش اساسی نظام های آموزش عالی و مراکز دانشگاهی در رشد و توسعه همه جانبه کشورها، لزوم بهبود مستمر کیفیت در کنار ابعاد کمی آن اهمیت به‌سزایی دارد. از این رو کیفیت در آموزش عالی همواره دغدغه اصلی نظام‌های دانشگاهی و محور اصلی فعالیت‌ها و برنامه‌های این نظام‌ها در اکثر کشورهای جهان بوده است و بدین منظور از دیرباز در سراسر جهان نهادهای مختلفی در زمینه نظارت و ارزیابی آموزش عالی به وجود آمده است که اغلب دارای تجارب غنی و وسیعی در این زمینه می‌باشند و به صورت دولتی، خصوصی یا ترکیبی از این دو کلیه فعالیت‌های نظارت و ارزیابی را انجام می‌دهند. ایالات متحده در این زمینه پیشگام بوده است و سایر کشورهای اروپایی، آسیایی و آفریقایی نیز همواره به دنبال راه‌هایی برای بهبود و ارتقای کیفیت آموزش عالی بوده‌اند. مروری بر فعالیت‌های صورت گرفته در بسیاری از کشورهای باتجربه مبین این نکته است که استقرار یک نظام کارآمد در زمینه نظارت و ارزیابی می‌تواند در بسیاری از موفقیت‌های آموزش عالی نقش داشته باشد. از این رو آگاهی از تجربه‌ی اینگونه کشورها می‌تواند باریگر کارآمدی سایر نظام‌های نظارت و ارزیابی باشد. همچنین آگاهی از نقش اینگونه سیستم‌ها در تحول کیفیت آموزش در سطح دانشگاه‌ها، انگیزه بخش فعالیت سایر مجریان و دست اندرکاران نظارت و ارزیابی خواهد بود. بنابراین در مقاله‌ی حاضر سعی بر آن است که اهداف و روندهای مهم ارزیابی آموزش عالی چندین کشور با در نظر گرفتن تنوع جغرافیایی و کوشش‌های قابل توجه این کشورها در حیطه‌ی نظارت و ارزیابی آموزش عالی و همچنین بر اساس در دسترس بودن این اطلاعات، مورد بحث قرار گیرد.

کلمات کلیدی (حداکثر ۵ کلیدواژه): نظارت، ارزیابی، کیفیت، نظام آموزش عالی

منابع و مراجع

- بازرگان، عباس، فتح آبادی، جلیل، عین‌اللهی، بهرام (۱۳۷۹). رویکرد مناسب ارزیابی درونی برای ارتقای مستمر کیفیت گروه‌های آموزشی در دانشگاه‌های علوم پزشکی. *مجله روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران*، سال پنجم، شماره ۲، صص ۲۶-۱.
- بیرامی، محمد، رحیمی‌راد، حسین (۱۳۹۳). آسیب شناسی کیفیت راهبردهای نظارت و ارزشیابی برنامه‌های درسی در آموزش عالی. *ششمین همایش ملی آموزش دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی*، صص ۱۱-۱.
- سیحانی نژاد، مهدی و افشار، عبدالله (۱۳۸۷). تبیین ماهیت و مؤلفه‌های کیفیت سنجی نظام آموزش عالی به منظور شناخت چالش‌ها و طرح پاره‌ای راهکارهای نوآورانه. *فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی*، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۸۲-۶۵.
- شلال وند، الهام. "روش‌های نظارت اثربخشی مدیران گروه‌های آموزشی در دانشگاه فردوسی مشهد." پایان نامه. دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۳۹۱.

شیوهنامه تشکیل و فعالیت هیأت‌های استانی (۱۳۸۶). آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
<http://www.msrt.ir>

Koslowski Fred A. (2006). Quality and assessment in context: a brief review. *Quality* Harman, Grant (2000). Proceedings of the international conference on quality assurance in higher education: standards, mechanisms and mutual recognition. *Quality assurance in higher education*, 1- 215